

PROGRESIVNA ULOGA ARMIIJA U NEKIM NEDOVOLJNO RAZVIJENIM ZEMLJAMA

Značajno obeležje savremenog sveta, odnosno prelaznog perioda od kapitalizma ka socijalizmu, predstavlja pojačana uloga države naročito u pogledu njenog organizatorskog i usmeravajućeg uticaja u privredi. U kapitalističkim zemljama do toga dolazi usled krize kapitalističkog sistema, usled nemogućnosti postojeće ekonomske baze da dalje funkcioniše bez stalne vanekonomske prinude. U socijalističkim državama to je uslovljeno time što radnička klasa nema dovoljno snage da odmah po preuzimanju vlasti neposredno upravlja privredom i društvenim poslovima. Poseban slučaj predstavljaju nedovoljno razvijene zemlje. U njima se uloga države povećava kao osnovni uslov ekonomskog i kulturnog razvitka, jer jedino država može u njima izvršiti maksimalnu mobilizaciju svih snaga i izvora za savlađivanje zaostalosti.

Jednom rečju, pojačana uloga države kao osnovnog nosioca političke sile — u savremenom prelaznom periodu — proizilazi iz činjenice što sila u prelaznom periodu obavlja one ekonomske i društvene funkcije koje usled prolaznosti starog i nezrelosti novog načina proizvodnje teško mogu da se vrše bez vanekonomske prinude.

Povećanu ulogu države prati i povećana uloga njene oružane sile, armije, koja je sastavni deo državnog aparata. Politika hladnog rata, politika sa pozicija sile, koja njegovim protagonistima služi za usporavanje procesa nacionalnog i socijalnog oslobođenja, za odvrćanje pažnje masa od unutrašnjih teškoća i protivrečnosti, oslanja se na snažne armije. S druge strane, kapitalisti su zainteresovani za održavanje velikih armija i kao najvećih potrošača svih, a naročito neke robe pri čemu se ona javlja kao najunosniji kupac. Sve to uslovljava čvrstu povezanost vojnih i privrednih faktora i dovodi do sve jaćeg uticaja armije na unutrašnju, a preko toga i na spoljnu politiku. Zaoštrena međunarodna situacija primorava i one zemlje koje vode miroljubivu politiku da imaju snažne armije.

U takvim uslovima odvijaju se proces oslobađanja kolonija i zavisnih zemalja, sticanje nezavisnosti i unutrašnje promene u pravcu bržeg ekonomskog i kulturnog razvoja i socijalnih reformi. U tom procesu, kao što je poznato, vidnu ulogu igraju nacionalne armije, odnosno oficirske organizacije i pokreti. U većini zemalja Srednjeg istoka kao i Burmi armije su u tom procesu odigrale progresivnu ulogu. Grupe mladih oficira stoje na čelu nacionalnih pokreta, nosioci su akcije rušenja stare vlasti koja je oličavala nacionalnu zavisnost tih zemalja od inostranstva. Sve to stvara osnove u kojima se u datim uslovima progresivno kreće u pravcu socijalizma. Međutim, u nekim zemljama Južne Amerike, na primer, armije u procesu borbe za nacionalnu nezavisnost i socijalni progres igraju sasvim drugačiju, reakcionarnu ulogu.

Poznato je da je armija nastala i razvila se kao sredstvo kojim vladajuća klasa obezbeđuje svoj ekonomski i politički interes unutar zemlje i u odnosu na druge države. Bilo je u istoriji slučajeva kada je ona i neposredno preuzimala vođstvo zemljom, kao u doba Cezara, Napoleona, Viljema II; u Japanu između I i II svetskog rata, radi ostvarivanja osvajачkih ciljeva. Takav njen karakter opredelio je i njenu ulogu u društvenim kretanjima. Ona je, uopšte uzevši, u istoriji igrala ulogu čuvara postojećih društvenih odnosa. Za razliku od ovih reakcionarnih armija koje su oslonac preživelih eksploatatorskih klasa, revolucionarne armije se javljaju kao oslonac revolucionarnih snaga. U našoj zemlji, Sovjetskom Savezu, Kini, itd. stvorene su u revolucionarnom preobražaju nove armije na ruševinama starih. Nosilac preobražaja bila je radnička klasa sa komunističkom partijom na čelu. U nekim nerazvijenim zemljama danas je u toku revolucionarni preobražaj u kome stare armije, odnosno deo njihovih kadrova, igraju progresivnu ulogu; oni stoje na čelu onih naprednih društvenih snaga koje ruše stare i stvaraju nove društvene odnose.

1

Radi svestranijeg sagledavanja tog procesa i uloge armije u njemu, potrebno je analizirati revolucionarne preobražaje u Egiptu, Iraku, Sudanu, Jemenu i Burmi.

Egipat. U periodu od 641. do 1952. godine Egipat je više od 7 vekova bio pod tuđinom, a od 1682. do 1952. samo pod vlašću Britanaca. Industrija (iako slabo razvijena) i birokratski aparat nalazili su se u rukama stranaca.¹ Poljoprivreda, kojom se stanovništvo najviše bavilo, bila je u rukama veleposednika. 280 veleposednika je držalo 529.000 fedana (1 fedan 0,42 hektara), dok je u isto vreme 2.000.000 sitnih seljaka imalo svega 780.000 fedana, odnosno 0,4% veleposednika posedovalo je 36% obradive zemlje, a 94% sitnih seljaka svega 34% (IBD).

Sve je to dovodilo do krajnje polarizacije društvenih snaga; na jednoj strani do koncentracije bogatstva u rukama stranaca i tankog sloja veleposednika i krupnih kapitalista, a na drugoj, do bede kod siromašnih masa koje su živele, iako su imale ispod minimuma potrebnog za život.

Postojale su i razne političke partije koje su uglavnom predstavljale veleposednike i razne slojeve buržoazije, podržavale dvor i sarađivale na razne načine sa kolonijalistima. Krupna buržoazija i feudalci bili su srasli sa kolonijalistima i zbog svojih klasnih interesa postali anacionalni. Radnička klasa je bila malobrojna, a njen pokret nerazvijen i neorganizovan.

Dakle, Egipat karakteriše, u ovoj fazi, na jednoj strani dugogodišnje kolonijalno ropstvo i strana dominacija, a na drugoj, nepodnošljivi feudalni društveni odnosi koji su se održavali u tesnoj sprezi sa stranim kolonijalistima.

¹ Početkom XX veka u Egiptu je osnovano 160 stranih kompanija, a 1914, godine od 100 miliona funti kapitala (koliko je Egipat imao) 92 miliona su bili inostrani kapital, dok od 25 registrovanih trgovačkih banaka samo dve nisu bile u rukama stranaca. (Zdravko Pečar i V. Zagorac: *Egipat*, str. 264, 266, izd. *Kultura*, Beograd 1958).

U takvim uslovima se razvijao i jačao nacionalni pokret. Od početka su u njemu značajnu ulogu igrali pojedini oficiri.² Njegov nosilac postaje sitna buržoazija i srednji slojevi. Sitna buržoazija je bila ekonomski najjače pogođena kako od veleposednika tako i od kolonijalista. Iz njenih redova je regrutovan i velik broj kadra za oficire. Jedna od najvažnijih karakteristika ovoga pokreta bila je slaba organizovanost, nepostojanje programa oko kojeg bi se okupile snage, organizacije i rukovodstva koje bi ih vodilo. Uloga rukovodstva ovim pokretom pripala je kasnije organizaciji oficira zato što nije bilo drugih organizovanih političkih snaga.

Među mlađim oficirima orijentisanim na borbu za oslobođenje zemlje od Britanaca i domaćih veleposednika 1938. godine ponikla je organizacija »Slobodnih oficira« sa potporučnikom Naserom na čelu. Njena aktivnost je postala značajna naročito posle rata s Palestinom. 1949. godine stvorila je svoj komitet koji 1950. godine izdaje i ilegalni list, bilten »Glas slobodnih oficira«.

Ta organizacija je uz podršku armije izvršila 1952. godine državni udar, srušila feudalnu monarhiju i stavila se na čelo države. Ona nije imala jasan politički program. Njeni članovi nisu nameravali da posle revolucije zadrže vlast u rukama, već da je prepuste političkim partijama uz moralni apel »da se očiste od korupcije«. Zato je došlo do određenog kolebanja, što su iskoristile reakcionarne snage da otvoreno istupe protiv revolucije, sa Nagibom na čelu. Organizacija »Slobodnih oficira« je to uočila i preduzela energične mere — smenila Nagiba, vlast čvrsto uzela u svoje ruke, donela politički program i počela da ga sprovodi u život.

Snage koje su stale na čelo Egipta počele su da sprovode svoj program u kome se orijentišu u unutrašnjoj politici na izgradnju socijalizma, a u spoljnoj na politiku mira i koegzistencije. Izvršena je agrarna reforma, preduzete su oštre mere protiv religiozne organizacije »Muslimanska braća« koja pokušava da se preko infiltriranja u armiju i atentata na Naseru dočepa vlasti, raspuštene su političke partije itd. U toku 1961/62. u UAR su preduzete i ozbiljnije praktične socijalne mere donošenjem niza zakona kao, na primer, Zakona o novoj agrarnoj reformi po kome se zemljišni maksimum smanjuje na 42 ha; Zakona o progresivnom oporezivanju gde porez iznosi do 90% na godišnje prihode preko 10.000 funti; Zakona o poboljšanju položaja radničke klase kojim se radna nedelja smanjuje na 42 časa, 25% profita svih kompanija treba da se podeli radnicima direktno i indirektno, a predviđa se i učešće radnika u upravnim odborima kompanija.

Očekuje se da će sprovođenje u život ovih mera značiti krupan korak u ostvarivanju ciljeva egipatske revolucije.

Vremenom je rukovodstvo UAR došlo do spoznaje da se zemlja ne može izgrađivati samo osloncem na vojsku i policiju. Zato se pristupilo stvaranju šire političke osnove vlasti, političke organizacije »Arapska soci-

² Pukovnik Orabi-paša je 1880. godine bio na čelu nacionalne borbe protiv Turaka; Zagluh-paša je 1919. godine organizovao nacionalnu borbu protiv Britanaca; januara 1952. godine došlo je do oružanog sukoba između jedne jedinice egipatske vojske i Britanaca u Smailiji. Britanci su tenkovima okupirali grad i tražili od vojnika da predaju oružje, a oni su im odgovorili: »Britanci mogu da dobijaju samo naša tela ali ne oružje«.

jalistička unija«. Ona treba da omogućiti aktiviranje masa u celokupnom životu zemlje.

Irak. Mada je prirodno najbogatija zemlja na Bliskom istoku (10% svetske rezerve petroleja), to je uglavnom zaostala poljoprivredna država sa vrlo niskim standardom. Najveći deo bogatstva su izvlačili stranci, a drugi je išao u kasu dvorske klike. (Tako, na primer, u kompaniji za eksploataciju nafte 23% akcija drže Amerikanci, a sve ostalo Britanci, Holandani i Francuzi). Iako je imao formalnu nezavisnost, Irak je u suštini bio pod potpunom dominacijom Britanaca. Na spoljnjem planu zapadni blok ga je vezao sa Bagdadskim paktom.

Unutrašnje protivurečnosti, a naročito težak položaj seljačkih masa i radnika, kao i pozitivan uticaj revolucionarnih promena u Egiptu i Siriji, ubrzali su razvitak nacionalnog pokreta. Značajnu snagu ovog pokreta predstavljala je radnička klasa, iako je bila malobrojna (70.000 fabričkih i nešto više seoskih radnika). Ona je istupala štrajkovima protiv omrznutog režima Nuri-Saida.

Postojale su i političke partije: Nacionalno demokratska, BAAS, Istiklal i Komunistička partija. Građanske partije su se međusobno gložile, svaka je zastupala svoje usko klasne interese, dok je KP, najorganizovanija od svih, bila opterećena sektaškim i dogmatskim gledanjem na probleme u svojoj zemlji. Zato ni jedna od njih nije mogla odigrati ulogu rukovodioca nacionalno-oslobodilačkog pokreta.

Na čelo nacionalnog pokreta stavila se grupa oficira sa Kasemom i Arefom. Armija je svojim snagama izvršila državni udar 14. jula 1958. godine, oborila monarhiju i stvorila republiku, izvršavajući tako progresivni akt koji su pozdravile narodne mase.

Posle preuzimanja vlasti pred zemlju su se postavljali akutni socijalni problemi koji nisu trpeli odlaganje. Pokrenuto je rešavanje nekih od tih pitanja kao, na primer, izvršena je agrarna reforma, preduzete su neke mere po planu ekonomskog i kulturnog razvoja zemlje. Na spoljnjem planu Irak je izašao iz Bagdadskog pakta i opredelio se za vanblokovsku miroljubivu politiku.

Međutim, snage koje su stale na čelo zemlje nisu dovoljno efikasno rešavale i ona pitanja koja su bila pokrenuta. Zemljišni maksimum, na primer, ostao je 250 hektara obradive i 500 hektara neobradive zemlje, a 50% profita od petroleja ostalo je u rukama stranih kompanija. One su se zapetljale u nove teškoće. Nacionalno pitanje nisu rešile. 1960/61. došlo je zbog toga do oružanog ustanka Kurda kojih ima 1,500.000 (prema 4,000.000 Arapa), a žive kao kompaktna celina na području Kurdistanu. Nije nađen zajednički jezik sa ostalim arapskim zemljama.

Za unutrašnji razvitak u Iraku karakteristična je bila činjenica da rukovodstvo iračke republike nije tražilo širi politički oslonac na mase, već se uglavnom oslanjalo na vojsku i policiju. Nije se tražilo rešenje u stvaranju šire političke organizacije koja bi trebalo da bude masovna politička osnova vlasti. Nije se imao jasan stav ni prema starim političkim partijama. Najpre su bile zabranjene, pa je opet odobren njihov rad, a svaka od njih je delovala po različitom programu i pod različitim uticajima sa strane. Sve je to cepalo nacionalne snage i onemogućavalo da se priđe bržem ekonomskom razvitku.

Na nekim od navedenih pitanja došlo je do rascepa unutar snaga koje su izvele revoluciju i do unutrašnjeg previranja, što je dovelo 1963. godine do zbacivanja snaga sa Kasemom na čelu i preuzimanja vlasti, opet od oficira sa Arefom na čelu, iza kojih stoji armija.

U deklaraciji Revolucionarnog saveta i nove vlade istaknuto je da će se unutrašnji razvitak odvijati u pravcu ostvarenja jedinstva, demokratskih sloboda i socijalizma, dok će se u spoljopolitičkoj orijentaciji Irak rukovoditi politikom neangažovanosti i međuarapske solidarnosti. Razume se da praksa treba da potvrdi proklamovana načela.

Sudan. Nezavisnost je dobio 1. I 1956. godine. Do tada je, od 1518. godine, bio gotovo neprekidno pod tuđom vlašću: Turaka, Egipćana, Britanaca, a od 19. I 1899. godine postoji egipatsko-britanski kondominijum nad Sudanom. To je, u stvari, bila samo maska iza koje su stajali Britanci.

Sudan spada među najnerazvijenije zemlje. To je poljoprivredno-stočarska zemlja, sa vrlo malo tekstilne, kožarske i drvne industrije koja je uglavnom u rukama stranog kapitala. Ima oko 570 plemena sa 120 različitih jezika. Na severu žive Arapi — muslimani; na jugu crnci — paganci; Sever govori arapski, a Jug na 80 različitih jezika; Sever je ekonomski razvijen, a Jug zaostao. Britanci pod čijom je vlašću bio Sudan smišljeno su stvarali razdor između Severa i Juga, podstrekavali Jug na otcpljenje i uopšte kočili razvoj nacionalnih snaga. No i pored svega jačale su nacionalne snage koje imaju svoje dublje korene još iz ustanka i buna protiv Turaka. Na izborima 1. I 1956. godine one su izvojevale pobjedu. Narod se opredelio za punu nezavisnost Sudana. Otada je Sudan nezavisna zemlja.

Pred nezavisnim Sudanom stajali su mnogi krupni zadaci koji su u drugim zemljama bili davno rešeni. Trebalo je izraditi zakonodavstvo, izvršiti agrarnu reformu, izgraditi pruge, puteve, škole, položiti temelje industrije.

Plemenske i verske starešine koje su podržavali Britanci suprotstavljale su se svim reformama. Na scenu su tada stupile partije sa međusobnom partijskom borbom. To je trajalo nepune dve godine i dovelo zemlju u vrlo tešku situaciju.

U takvoj situaciji, u interesu očuvanja nezavisnosti i daljeg unutrašnjeg razvitka, armija je sa generalom Abudom na čelu izvršila državni udar i preuzela vlast marta 1958. godine. Ove snage su se orijentisale na jače angažovanje države u privredi. Polovina svih radnika zaposlena je na javnim dobrima, koje država investira. U privrednom životu se angažuje armija sa svojim tehničkim sredstvima. Vrší se pokušaj da se reši problem agrarne reforme. Ulažu se naponi da se podignu barem manja industrijska preduzeća. U cilju jedinstva zemlje zabranjen je rad političkih partija koje su dovele tek oslobođenu zemlju na rub propasti. U spoljnoj politici zauzet je vanblokovski stav, vodi se miroljubiva politika. Čine se koraci ka zbližavanju sa UAR i pokušaji da se reše neki sporni problemi.

Osnova na koju se oslanjaju snage koje danas stoje na čelu Sudana je armija u kojoj vlada nacionalno-patriotski duh. Ipak ostaje problem pronalaženja odgovarajućih organizacionih formi za što neposrednije povezivanje tih snaga sa širokim narodnim masama.

Jemen. To je daleko najzaostaliya zemlja na Srednjem istoku koja pati od svega što proizilazi iz te zaostalosti. Privreda u Jemenu je feudalna,

sa minimalnim izvozom kafe, soli i kože. Industrije nema. Postoji samo jedna cesta, nema železnica, nema stručnjaka ni drugih kadrova. U tri najveća grada generatori daju struju samo ograničenom broju zgrada. Stanje je najbolje izrazio predsednik Revolucionarnog saveta general El Salal ovim rečima: »Mi živimo u X veku. Počinjemo od ničega«.

U pogledu društvenog uređenja to je bila feudalna monarhija u kojoj je kralj bio apsolutni — svetovni i duhovni — gospodar, a pod njim su bili guverneri u šest provincija i amili po okruzima. Osnovni oslonac vlasti bili su mač, tamnica i kuluci. Zemlja je plemenski podeljena, a plemena su zavađena. Glavni prihodi monarhu i njegovoj kamarili bili su »desetak« i »zekal«, kao i carine od 12,5%. Na taj način kraljeva blagajna je ubirala 20 miliona dolara godišnje.

Zemlja je bila pod snažnim uticajem sa strane, a zbog njenog važnog strategijskog položaja došlo je i do otvorenog sukoba između iračko-engleske i američkih petrolejskih kompanija.

U takvim uslovima armija je izvršila državni udar, oborila monarhiju, podržavana od masa koje su bile revolucionarno nastrojene iako nisu bile organizovane. Revolucionarni vojni savet koji je preuzeo vlast najavio je socijalne reforme i politiku unutrašnje emancipacije, a na međunarodnom planu politiku miroljubive koegzistencije.

Burma. Od 1885. godine ona je britanska kolonija. Pokret za nacionalno oslobođenje se u njoj snažno razvio još pre II svetskog rata. Za taj period vezane su i iluzije da će Japan pomoći nacionalnom oslobođenju Burme. U toku toga rata došlo je do promene vlasti — umesto Britanaca došli su Japanci — ali se ništa drugo nije promenilo. Japanci su formirali i nekoliko burmanskih divizija, a komandu nad njima poverili Aung Sanu i Ne Vinu koje je ranije nacionalno-oslobodilački pokret bio poslao na školovanje u Japan. Kad su se uverili u to da su bili u zabludi u pogledu oslobodilačke misije Japana, okrenuli su se protiv novih ugnjetača — Japanaca. Oslonili su se na mlade oficire, novoformiranu armiju, partizane i druge patriote. 27. marta 1945. godine komandanti armija Aung San i Ne Vin proklamuju poziv na ustanak i počinju borbu protiv Japanaca u celoj zemlji, a kasnije u saradnji sa savezničkim snagama avgusta 1945. godine oslobađaju Burmu. Britanci najpre nisu priznali nezavisnost Burme, ali su pod pritiskom masa u aprilu 1947. raspisali izbore na kojima su se Burmanci masovno izjasnili za nezavisnost koja je i proglašena 1. I 1948. godine.

Snage koje su se stavile na čelo države izjasnile su se za socijalističku orijentaciju i u početku preduzele neke mere u tom duhu — izvršile agrarnu reformu, nacionalizovale kompanije za izvoz pirinča, šumsku industriju, saobraćaj i neke tvornice. Ali se kasnije na tome stalo, a u nekim pitanjima i reteriralo. Zato je došlo do političkih previranja, pogoršane ekonomske situacije i opšte nestabilnosti u zemlji, ustanaka i pobuna.³

³ Iz antifašističke lige istupa Komunistička partija Burme. Kasnije dolazi do dalje diferencijacije i liga se deli na dve partije: »Čistu« i »Čvrstu ligu«, a druge levičarske struje obrazuju tzv. Ujedinjeni front. Svakako najteži problem su pobune. Komunisti, gledajući dogmatski na stvarnost, organizuju ustanak marta 1948. godine i sve do danas vode borbu kao dve posebne grupe — »crvene« i »bele« zastave; istovremeno se dižu i nacionalisti u državi Karen koji zahtevaju zasebnu državu. Pored toga Čang Kaj Šekova grupa od 12.000 ljudi, bežeći iz Kine, zadržava se na severu Burme gde pljačka, ubija i stvara nered.

U toj situaciji je oktobra 1958. godine armija ponovo stupila na pozornicu. U Nu je predao vlast generalu Ne Vinu. Za godinu i po dana koliko se armija nalazila na čelu države, situacija je mnogo poboljšana, pripremljeni su izbori, a onda je vlast ponovo predana U Nuu koji je pobedio na izborima. Pod njegovom vlašću je država opet zapala u krizu, uglavnom, zbog orijentacije na razvoj privatne inicijative kapitala, umesto državne intervencije u privredi i zbog U Nuove isključive orijentacije na parlamentarnu demokratiju zapadnog tipa koja ne odgovara burmanskim uslovima. Armija je još jedanput intervenisala. Marta 1962. godine Ne Vin je izvršio državni udar, a armija preuzela administraciju da bi spasla zemlju od dezintegracije, rasula, ekonomske i političke zbrke u koju je dovedena politikom dotadašnje vlade — kaže se u proglasu neposredno posle preuzimanja vlasti. Revolucionarni savet je proklamovao čvršći kurs na izgradnju zemlje u pravcu socijalizma. U njegovom proglasu se kaže da će: »... biti uspostavljena demokratska socijalistička država... Burmanski put u socijalizam će biti jedini praktični program za rehabilitovanje i razvijanje unije u kojoj je stanje veoma pogoršano, kao i da će biti neophodno izgraditi odgovarajuću formu političke organizacije koja će izvršiti socijalistički program uporedo sa narodom«. (»Junion ekspres« 26. VI 1962. godine citirano prema vestima Tanjuga od juna 1962. godine.)

Revolucionarni vojni savet nije ostao samo na proklamaciji već preduzima i praktične korake za realizovanje najavljenog programa. Prve mere usmerene su na sređivanje privrede. Vojska je preuzela kontrolu nad radom nacionalizovanih fabrika. Ona efikasno utiče na sređivanje tržišta. Strogo je ograničeno i usmereno delovanje raznih inostranih firmi. Preduzete su energične mere i za likvidaciju korupcije, špekulacije i parazitskog načina života. Predviđaju se i temeljitije izmene u državnoj administraciji »jer u našem putu u socijalizam sadašnja administracija predstavlja ogroman kamen spoticanja«. I, što je osobito važno, preduzete su mere za stvaranje šire političke osnove vlasti. Prišlo se osnivanju jedinstvene »Partije burmanskog socijalističkog programa«, kao masovne političke podrške ciljevima revolucije. U spoljnoj politici je zauzet vanblokovski stav i vodi se politika miroljubive koegzistencije.

Nasuprot progresivnoj ulozi koju igraju armije navedenih zemalja, armije u nekim zemljama Južne Amerike i Azije igraju sasvim reakcionarnu ulogu čuvara starih odnosa zaostalosti i zavisnosti zemlje od inostranstva.

Da bi se to razumelo potrebno je istaći bar neke posebne uslove u tim zemljama, različite od onih što su postojali u zemljama u kojima je armija odigrala progresivnu ulogu. Na primer, nekim zemljama Južne Amerike su zagospodarili Španci i držali ih u pokornosti pomoću armije. Komandanti su davali zemlju svojim oficirima i vojnicima pa su oni postajali feudalci, a domoroci robovi, odnosno kmetovi. Posle pada španske imperije vlast je uglavnom preuzeo veleposednički feudalni sloj koji se formirao od špansko-portugalskih vojnih komandanata. Tako iza političke nezavisnosti nije stajala građanska klasa i slobodno seljaštvo. Kapitalizam se razvijao, ali mu nosilac nije bila domaća građanska klasa, jer je bila nerazvijena, već strani kapital uglavnom iz SAD.

Danas političku vlast ima feudalna aristokratija koja drži i armiju, regrutuje oficirski kadar za nju iz svojih redova i na taj način je drži u rukama. Nacionalna buržoazija koja se tokom vremena razvila, dobrim

delom je srasla sa zemljoposledničkom aristokratijom i inostranim kapitalom. Nasuprot tim snagama stoji deo nacionalne buržoazije koja diže glas protiv stranog kapitala i zemljoposlednika. Razvija se i radnički pokret. Sve više se aktiviraju siromašni poljoprivredni radnici. Ove snage nemaju, uopšte uzevši, jači oslonac u armiji. Naročito viši komandanti su neposredni predstavnici interesa aristokratije pa i svojih visokih kastinskih privilegija. Međutim, u nekim jedinicama, a naročito u pešadiji, te snage nalaze sve jači oslonac.

Ovo je jedan od razloga kojim se može objasniti destruktivna uloga armija u nekim zemljama Južne Amerike. Ali, poseban značaj u tome ima i uticaj određenih krugova iz SAD. Oni u tim zemljama imaju svoj kapital, ekonomski su zainteresovani za održavanje postojećeg stanja i smatraju da se pozicije SAD u Latinskoj Americi mogu najbolje sačuvati dosadašnjim savezom sa lokalnim veleposednicima i vojnim huntama. Pored snaga koje su za naslon na aristokratiju i sa njom povezane vojne hunte, u SAD postoje i one što zastupaju politiku »demokratske i mirne revolucije«, prelazak od polufeudalnih odnosa na kapitalističke u kojima bi glavnu ulogu igrala domaća buržoazija vezana za SAD itd.

Ti posebni uslovi objašnjavaju zašto su ove armije ostale oslonac starog poretka, kočnica socijalnog progressa i oslobađanja zemlje od svake zavisnosti od inostranstva.

II

Da bi se razumela uloga armije u pomenutim zemljama treba razumeti u celini proces nacionalnog preporoda i socijalnog progressa u njima. On je pre svega sastavni deo velike antikolonijalne narodne revolucije koja je jedan od oblika opšte krize kapitalističkog sistema. Neodoljivi deo nacionalnog oslobođenja kolonijalnih naroda jesu i unutrašnja društvena kretanja koja neminovno ističu u prvi plan potrebu za promenom društvenih odnosa zasnovanih na feudalnim autokratijama, a mogle su da egzistiraju jedino uz pomoć kolonijalista. Nacionalna emancipacija nužno postavlja potrebu i socijalne emancipacije čoveka (a i obratno) koji više neće da živi kao rob i kmet.

Treba razumeti ulogu koju na tom području igraju spoljni faktori. Srednji istok, kao što je poznato, ima velik strategijski značaj, kako kao raskrsnica pomorskih, vazdušnih i kopnenih puteva između Evrope, Afrike i Azije, tako i zbog strategijskih sirovina (ovde se nalazi 70% svetskih rezervi nafte). Zbog svega toga su velike sile uvek i na razne načine nastojale da održe ili dobiju što povoljnije pozicije na tom području — zalažući se za očuvanje onih sistema koji će najbolje odgovarati njihovim interesima. To je uvek predstavljalo prepreku koju su morali da savladaju oslobodilački pokreti ovih zemalja. U tome su oni mogli, delimično, da koriste i izukrštane suprotne interese.

Na te procese znatno dejstvuju i socijalistička kretanja u svetu. Progresivne tendencije u ovim zemljama treba posmatrati, u širem smislu, kao deo svetskog socijalističkog procesa. I nije slučajno što mnoge novooslobođene zemlje neće da prihvate zapadnokapitalističke oblike, niti su voljne da dogmatski usvajaju bilo kakve recepte koji im se nude sa strane, već traže sopstvene puteve razvitka, a na liniji socijalizma, jer samo takvo

društveno uređenje može da im stvori mogućnost za brzo prevazilaženje ekonomske i kulturno-političke zaostalosti.

To što se razvitak u tim zemljama ne poklapa sa raznim šemama o revoluciji, buržoasko-demokratskoj, odnosno socijalističkoj, sa šemama uloge klasa itd. može da zbunjuje samo dogmatičare. Tu se mora poći od toga da novi istorijski uslovi obogaćuju praksu novim iskustvima. Progresivnost tih procesa treba gledati sa stanovišta njihove društveno-istorijske uloge u određenim uslovima i sredini u kojoj se javljaju. U tom sklopu treba gledati i ulogu armije u njima. Činjenica da su se armije u tim zemljama stavile na čelo nacionalnog pokreta i progresivnog kretanja nameće potrebu da se posebno objasne momenti koji su to uslovili.

Prvi momenat je *nacionalni*. Dugogodišnja borba za nacionalnu emancipaciju, protiv kolonijalizma, i borba za očuvanje slobode i nezavisnosti izbacile su armiju u prvi plan.

Armija je u tim zemljama bila takva organizacija, u kojoj se i kroz koju se vrlo jako ispoljavao nacionalni duh zemlje kao celine. Ona je manje nego ma koje druge političke organizacije bila razjedana raznim separatizimima i sebičnim interesima.

To ne znači da je ona nešto odvojeno od klasnih snaga koje su bile na vlasti, nego je baš odraz društvenog previranja u dotičnim zemljama. U okviru klasnih vladajućih snaga došlo je do diferencijacije. Veleposednici i krupni slojevi buržoazije potpuno su srasli sa kolonijalnim vlastima i sve više postajali anacionalni. U njima je svako osećanje patriotizma bilo potiskivano sebičnim klasnim interesima. Nasuprot tome, deo mlađeg oficirskog kadra koji je poticao iz srednjih i sitnih slojeva, školovao se u zemlji i inostranstvu i bio u neposrednijem kontaktu sa vojnikom, sa problemima svoje zemlje, neposrednije je osećao težnje naroda za nacionalnim oslobođenjem, a kroz školovanje u inostranstvu neposrednije je video tu međunarodnu povezanost i bio pod dosta jakim uticajem nacionalno-oslobodilačkih pokreta i progresivnih kretanja u svetu. Sve je to delovalo na jačanje nacionalne svesti kod tog dela oficirskog kadra do te mere, da se on stavio na čelo borbe za nacionalno oslobođenje.

Posle nacionalnog oslobođenja, sloboda i nezavisnost ovih zemalja bili su često ugrožavani i narod je jedino u armiji video garanciju da se obezbede izvojeване tekovine.

U Egiptu, Iraku, Jemenu i Siriji poseban je aspekt arapskog jedinstva. Buđenje arapskih naroda i želje da oni zauzmu dosledno mesto u svetskim zbivanjima odigrali su značajnu ulogu u nacionalnim revolucijama i unutrašnjoj izgradnji ovih zemalja. Čvršća arapska povezanost, saradnja i jedinstvo na ravnopravnoj osnovi predstavljaju samo prilog jačanju njihove nezavisnosti i stabilnosti mira na tom području.

Drugi momenat je *politički*. U datim uslovima armija je bila najorganizovanija organizacija, najspremija, kako za izvršenje zadatka nacionalnog oslobođenja, tako i za izvršenje drugog još težeg nacionalnog zadatka — brzog organizovanja ekonomskog, kulturnog i političkog razvitka plemenski razjedinjenih, nepismenih i ekonomski zaostalih zemalja.

Armiji je taj zadatak pripao pre svega zato što ostale političke snage nisu bile sposobne da ga izvrše. Zašto? Kao što je poznato, krupna buržoazija bila je povezana sa inostranim kapitalistima, dvorskim kućama i veleposednicima. Srednja i sitna buržoazija bile su neodlučne, slabo organizovane, delom se borile da pređu u gornje slojeve, a delom su imale i

svoje predstavnike u oficirskim krugovima — i jedino su u armiji i njenoj borbi videle spas. Seljaštvo je jako zaostalo, politički neaktivno. Radnička klasa malobrojna i slabo organizovana.

Kolonijalni sistem, na takvoj osnovi, nametao je onakve političke partije koje služe njemu a ne nacionalnim interesima. Radnički pokret je trpeo dva uticaja: socijaldemokratski sa Zapada i staljinistički sa Istoka, tako da je i on bio dezorijentisan i nesposoban da se stavi na čelo nacionalne borbe.

Mladi oficiri u tim armijama predstavljali su najobrazovaniju i najmnogobrojniju inteligenciju među masom zaostalog stanovništva. Savremenom naoružanje, uvođenje obavezne vojne obuke u nekim armijama, usavršavanje oficira školovanjem u zemlji i inostranstvu, kontakt sa drugim naprednim sredinama — sve je to osvežavalo ove armije, podsticalo i dalje razvijalo u njima nacionalni ponos i uticalo ne samo na mlade oficire nego i na vojnike.

Treći je momenat *ekonomski*. Ekonomsku osnovu stremljenja oficirskih pokreta treba tražiti u tome što su oni predstavnici srednje i sitne buržoazije koja je očekivala da će proterivanjem kolonijalista i ukidanjem feudalizma zauzeti njihove ekonomske pozicije. U tome je videla svoj ekonomski interes i zbog toga je davala podršku armiji.

Siromašni slojevi takođe su podržavali oficirske pokrete, jer su očekivali da će doći do ukidanja feudalnih odnosa i neophodnih socijalnih reformi. Na taj način oficirski vojni pokreti se javljaju kao nosioci borbe za nacionalno oslobođenje koju podržavaju najširi slojevi naroda.

Na početku smo istakli da je neobično važna uloga države u nerazvijenim zemljama, kako u organizovanju privrednog tako i u usmeravanju celokupnog života. Pošto je državni aparat bio u službi kolonijalista, podešavan i stvaran za službu strancu, protiv svog naroda, a novi aparat u zaostalosti sredini se nije imao otkud stvarati — to je posle oslobođenja, u datim istorijskim uslovima, armija bila najzdraviji deo državne organizacije koja je morala primiti na sebe i ovaj zadatak, koristeći koliko god je moguće stari državni aparat.

Posebnu analizu zaslužuje *uloga armija u pomenutim zemljama posle uzimanja vlasti*. Povezanost borbe za nacionalnu nezavisnost sa nužnošću preduzimanja socijalnih mera unutar zemalja, neminovno je postavila pred vojne pokrete zadatak da jasno formulišu politički program posle državnog udara, jer se na pola puta ne može stati, niti se može ići dalje bez jasne orijentacije.

Borba za nacionalno oslobođenje istovremeno je sadržavala u sebi i borbu za izmenu feudalnih društvenih odnosa koji su bili potpuno srasli sa kolonijalnim vlastima. Veleposednik i kolonijalni komesar zajednički su istupali u borbi za što veću eksploataciju i ugnjetavanje masa. Istina, bilo je kod nekih vojnih pokreta iluzija o starim političkim partijama i mislilo se da one treba da preuzmu vlast, ali ih je praksa brzo korigovala, jer su te partije u stvari htele povratak na staro.

Posle zauzimanja vlasti javili su se i drugi složeni problemi. Klasni momenat je jasnije došao do izražaja. Koalicije raznih grupacija, stvorene u nacionalnoj borbi, počele su da se osipaju. Došlo je do kontrarevolucionarnih akata od strane veleposednika i krupne buržoazije. Srednja i sitna buržoazija delom su podržavale vojne pokrete i tražile dalje korake, a delom su bile nedosledne i kolebljive. Bilo je i pritiska sa strane, a pone-

gde je, na primer, u Egiptu i Jemenu došlo i do otvorene vojne intervencije. Sve je to uticalo na daljnju diferencijaciju ne samo unutar tih zemalja već i u samoj armiji. Socijalni sastav oficira je u preko 97% slučajeva buržoaski, od čega je najveći broj iz sitne i srednje buržoazije. Jedan broj oficira iz redova veleposednika i krupne buržoazije nije bio spreman da ide dalje, dok se drugi kolebao. Ali interesi oficira koji potiču iz sitne buržoazije nisu bili zadovoljeni samo obaranjem monarhije, te su i oni očekivali ukidanje feudalnih odnosa.

Na drugoj strani probuđeno seljaštvo i radnička klasa, delom intelektualna omladina, postali su sada glavna podrška daljem toku revolucije i tražili energičnije mere. Na toj liniji preduzimane su i odgovarajuće akcije kao štrajkovi, demonstracije, upućivanje zahteva i delegacija vojnim rukovodstvima i slično.

Ovog puta je naročito došla do izražaja i velika snaga probuđenog naroda, o kojoj je Lenjin još 1918. godine pisao: »Tada pre više od 100 godina, istoriju su pravile šačice plemića ili šaka buržoaskih intelektualaca, dok su mase radnika i seljaka dremale i spavale. Zbog toga je istorija mogla tada samo da puzi užasnom sporošću... istoriju stvaraju sada samostalno milioni i desetine miliona ljudi. Kapitalizam je sada dorastao do socijalizma«. ⁵

U vezi sa snagom probuđenog naroda u kolonijama drug Tito kaže: »Glavna snaga koja se uspešno suprotstavlja materijalnoj svemoći visoko razvijenih zemalja jeste veliko istorijsko buđenje naroda koje je pretvorilo stotine miliona u aktivne tvorce istorije«. ⁶ I zaista, danas živimo u epohi u kojoj narod postaje osnovni subjekt politike.

I logika razvitka događaja posle uzimanja vlasti dovela je armije, odnosno oficirske organizacije, u dilemu — ili da se oslone na kontrarevolucionarne snage, što znači izdaju revolucije i gubljenje nezavisnosti, ili da traže podršku u širokom pokretu narodnih masa, a to znači da treba preduzimati brže i energičnije socijalne mere, jer svako oklevanje i nedоследnost mogu dovesti do povratka na stari režim. Sve to, kao i pozitivan uticaj socijalističkih kretanja u svetu, a i lični kontakti lidera takvih zemalja sa predstavnicima vanblokovskih i nezavisnih država, ozbiljno je delovalo na rukovodstva vojnih pokreta da se čvrsto orijentišu na politiku mira, a unutar zemlje na politiku socijalnih reformi i ekonomske i kulturne emancipacije.

Posle osvajanja vlasti postoje dve mogućnosti za armijske krugove koji su stali na čelo države — ili da se *oslanjaju isključivo na armiju i policiju, a tada mogu izrasti u vojne diktature i ugroziti revolucionarne tekovine, ili da krenu ka stvaranju šire političke osnovne vlasti* organizovanjem jedinstvenih širokih političkih organizacija, koje će okupljati sve mase koje usvajaju program progresivnog društvenog razvitka zemlje.

Iskustvo je pokazalo da višepartijski sistemi koji su presađeni iz metropole ne odgovaraju novim uslovima u tim zemljama. Oni dovode do cepanja i podvojenosti naroda, dok je jedinstvo nužno kako u izgradnji ekonomski zaostalih zemalja tako i u odbrani nezavisnosti. To su najbolje pokazala iskustva Burme i UAR koje već idu putem stvaranja širokih političkih organizacija, da bi se omogućilo mobilisanje svih građana u borbi za izgradnju zemlje i odbranu njene nezavisnosti.

⁵ Lenjin, *Izabrana dela*, knj. XII, str. 170, *Kultura*, 1961.

⁶ Govor druga Tita u Bandungu 1958. godine.

Iako su odigrale glavnu ulogu pri uspostavljanju novog poretka, armije ne mogu da vode i neku posebnu politiku. Zato se one usmeravaju na to da budu oslonac državnog rukovodstva u sprovođenju nacionalne politike, da štite nezavisnost i obezbeđuju tekovine revolucije. U protivnom, mogle bi postati prepreka daljem razvitku zemlje. Neki vojni rukovodioci u ovim zemljama smatrali su da ih i posle prevrata treba konsultovati o svakom važnijem pitanju državne politike. Iza toga su stajali njihovi lični interesi, želja za prestižom i sl. Zato su neki armijski kadrovi koji su aktivno učestvovali u obaranju starih režima došli u sukob sa daljnjim progresom dela za koje su se borili. Protiv te pojave se u ovim zemljama vodi borba. Ističe se da interesi jedinstva zemlje, njenog bržeg ekonomskog života, slobode i nezavisnosti treba da budu svakako iznad ličnih interesa. Sigurno je da je i ta borba, u celini uzevši, značajna za dalje progresivno društveno kretanje u ovim zemljama.

Armija nije izolovana od ostalih društvenih procesa u zemlji. Što se budu preduzimale efikasnije mere na ostalim sektorima društvene delatnosti, to će i uticaj na armiju biti pozitivniji. S druge strane, izgleda da su neke zemlje došle do iskustva da i u armiji treba organizovanje politički raditi. Pokazalo se da i armijski sastav treba da bude upoznat sa osnovnim koncepcijama politike dotične zemlje.

Isto tako i odnosi u ovim armijama postepeno trpe izvesne korekcije. Sve se više dolazi do uverenja da odnosi između vojnika i oficira teško mogu da ostanu onakvi kakvi su bili ranije. Neke zemlje najavljuju izvesne mere koje ukazuju na to da će se ići na približavanje armije narodu i njeno neposrednije uključivanje u društveno-političku aktivnost zemlje.

Na kraju je potrebno istaći da je dosadašnja praksa pokazala da uspostavljeni režimi moraju demokratizovati i usavršavati državni aparat, jer je on preuzet bez suštinske promene, a njegov raniji zadatak je bio da drži narod u potčinjenosti kolonijalnoj upravi. I na tom planu je verovatan put decentralizacija i razvijanje bar izvesne samoupravnosti lokalnih organa, jer do sada kod većine ovih zemalja vlast predstavlja stari birokratski aparat, vojska i policija. Ozbiljnije korake u tom pravcu već je preduzela UAR krajem prošle godine.

Uz navedene mere sve će to stvarati uslove da se funkcije armije postepeno svedu samo na odbranu zemlje i očuvanje nezavisnosti i tekovina revolucije. To će u stvari biti put postepenog nestanka vojnih obelježja poredaka koji su uspostavljeni u ovim zemljama.

Ako se uloga armija ovih zemalja gleda sa stanovišta da je danas osnovno merilo progresivnost svakog pojedinca, organizacije, poretka itd. u tome da li preduzima takve nacionalne, ekonomske i socijalne mere koje znače korak napred u odnosu na dotadašnje stanje i da li svojom praktičnom politikom doprinose borbi za mir, bez rezerve se može tvrditi da je njihova uloga progresivna kako na planu borbe za nacionalno oslobođenje, tako i na planu socijalnog progressa. Obaranje starih feudalnih režima, proklamovanje socijalističkog kursa u unutrašnjoj politici, a u spoljnoj orijentacija na aktivnu i miroljubivu koegzistenciju, vrlo je značajan doprinos armija u tim zemljama opštem progressu čovečanstva.

Pukovnik

Milan DALJEVIĆ